

COLLECTIEVORMING
HEDENDAAGSE KUNST
IN DE PUBLIEKE
RUIMTE: EEN ANALYSE
VAN DE NODEN

Concluderend rapport / 02.2022

Inhoud

1	Inleiding.....	3
2	Beleid en organisatie.....	4
3	Collectievorming en -uitbreiding	5
4	Draagvlak en publieksbemiddeling	7
5	Behoud en beheer.....	9
6	Conclusie	10

1 INLEIDING

Het Platform Kunst in Opdracht detecteerde tijdens het verlenen van [subsidies](#) aan lokale overheden een lacune in het ontwikkelen van een **visie op de collectievorming van hedendaagse kunst in de publieke ruimte**. Om de noden te identificeren om dit te bereiken, werd een onderzoeksopdracht uitgeschreven naar de huidige stand van zaken in **13 Vlaamse centrumsteden** namelijk: Antwerpen, Brugge, Kortrijk, Oostende, Roeselare, Turnhout, Aalst, Genk, Gent, Hasselt, Leuven, Mechelen en Sint-Niklaas. Het onderzoek, bestaande uit **literatuuronderzoek, locatiebezoeken en gesprekken met de cultuurbeleidsmedewerkers** van de 13 Vlaamse centrumsteden, werd uitgevoerd door freelance onderzoekers Jef Declercq en Koi Persyn tussen mei 2022 en februari 2023. De bevindingen werden neergeschreven in een uitgebreid rapport en vormden de basis voor **twee discursieve rondetafelgesprekken**, die respectievelijk in Brugge en Antwerpen werden georganiseerd. De gesprekken focusten telkens op een specifieke thematiek zoals behoud & beheer, de relatie tussen hedendaagse kunst en erfgoed, visieontwikkeling, spreiding & diversiteit alsook het creëren van het nodige draagvlak.

Deze concluderende tekst destilleert de noden over collectievorming van hedendaagse kunst in de publieke ruimte aan de hand van het gevoerde onderzoek, inclusief de rondetafelgesprekken, en biedt een algemeen overzicht op basis van **parallele noden** in de verschillende bovenstaande steden. De combinatie van het geschreven rapport en de discursieve rondetafelgesprekken heeft de ambitie om een bredere, bovenlokale omvang te bewerkstelligen dan louter de situatieschets van de dertien Vlaamse centrumsteden. Op deze manier wil dit rapport een stap richting een lange termijntraject zijn met bevindingen die toepasbaar zijn op de Vlaamse centrumsteden, maar ook op andere Vlaamse steden en gemeenten.

Uit het onderzoek en de rondetafelgesprekken werd duidelijk dat er in Vlaanderen tot op heden geen enkele stedelijke kunstcollectie in de publieke ruimte als dusdanig intentioneel gevormd is. Integendeel, de collecties zijn **projectmatig, sporadisch en organisch** tot stand gekomen over een langere periode zonder de ambitie om een coherente collectie aan te leggen. De bewustwording om de reeds aanwezige kunstwerken in het straatbeeld als één collectie te aanschouwen en te behandelen is een recente ontwikkeling die **nieuwe vraagstukken, uitdagingen en mogelijkheden** met zich meebrengt. De visies over collectievorming in de diverse onderzochte steden zijn ontzettend verschillend, hoewel de noden en de vraagstukken vaak parallel lopen. Het onderzoek legde noden bloot op vlak van **(1) beleid en organisatie, (2) collectievorming en -uitbreiding, (3) gemeenschap en publieksbemiddeling** en tot slot **(4) behoud en beheer**. Aan de hand van deze opdeling worden de noodzakelijkheden in kaart gebracht om een kwalitatief beleid te ontwikkelen rond de publieke hedendaagse kunstcollecties van de Vlaamse centrumsteden. De vier segmenten zijn echter nauw met elkaar verbonden. Er wordt hierbij aandacht besteed aan de ondersteunende rol die het Platform Kunst in Opdracht, maar ook andere overheidsinstanties zoals verschillende diensten binnen het Departement Cultuur, Jeugd en Media, het Agentschap Onroerend Erfgoed, VVSG (Vereniging voor Vlaamse Steden en Gemeenten), externe bemiddelaars en andere collega's met aanpalende ervaringen zouden kunnen opnemen binnen deze processen.

3 COLLECTIEVORMING EN -UITBREIDING

De duidelijke bepaling en afbakening van wat tot de collectie behoort is essentieel voor elke collectievorming. Een duurzaam werkkader bedient zich van duidelijke parameters en criteria die een **afbakening** van het collectieprofiel mogelijk maken, waardoor de beslissing over wat wel of niet in de collectie kunst in de publieke ruimte wordt opgenomen, mogelijk wordt. Wordt een onderscheid gemaakt tussen hedendaagse kunst, oude kunst en monumenten? Wordt elk aangekocht kunstwerk al dan niet opgenomen in de collectie van zodra het in de publieke ruimte wordt geïnstalleerd? Worden *streetart* en graffiti mee opgenomen in de collectie of afzonderlijk beheerd? Deze beslissingen hebben een grote impact op de collectiewerking en de daarmee verbonden verantwoordelijkheid die door de cultuurbeleidsmedewerkers gedragen wordt. Een **retro analyse** van de aanwezige kunstwerken (door experts) kan voor veel stedelijke collecties een belangrijk beginpunt zijn voor de verdere vorming en uitbreiding van de collectie. De afbakening van het collectieprofiel geldt daarnaast ook als een kostbaar referentiepunt voor de verdere uitbreiding van de collectie.

De zorgvuldige registratie van alle informatie in een uitgebreide, consulteerbare **inventaris** is uiterst noodzakelijk voor een kwalitatieve collectiewerking. Naast titel, kunstenaar, jaar en materiaal kan deze inventaris ook informatie bevatten over het eigenaarschap, de restauratiegeschiedenis en toekomstige restauratienoden, de budgettaire vereisten voor het onderhoud, afspraken met de kunstenaars en stakeholders enzovoort. Het **centraliseren** van deze kennis binnen de stad is noodzakelijk voor een vlotte overgang in geval van een legislatuurwissel of personeelswijzigingen. Kunst in de publieke ruimte is een **traag** gegeven. Het uitzetten van een duidelijk werkkader en een visie neemt veel tijd in beslag. Het is dan ook belangrijk dat de werking en het visiebeleid de termijnen van de politieke legislatuur kunnen overbruggen.

Een duidelijk **werkkader** en **stappenplan** voor nieuwe opdrachten en bij nieuwe aankopen blijkt noodzakelijk voor een groot aantal van de onderzochte steden, voornamelijk diegenen waar de structuur van een collectiewerking minder is uitgewerkt. Door het ontwikkelen van een richtinggevend stappenplan kan het Platform Kunst in Opdracht een belangrijke bijdrage leveren aan de werking in de steden. Een stroomlijning van de procedures voor nieuwe kunstopdrachten of -aankopen, met aandacht voor de totaliteit van de collectie, is een grote meerwaarde maar deze bewustwording blijkt uit het onderzoek vaak onbestaande te zijn. Er is nood aan praktische informatie over zaken zoals budgettering, maar ook over contracten met kunstenaars, met aandacht voor *fair practice* en *fair pay*. Het is belangrijk dat de **noden van de kunstenaars** in kaart worden gebracht en dat de beleidsmakers en -medewerkers bewust zijn van de kostprijs van het artistieke werk. Verantwoord opdrachtgeven en een heldere opdrachtschrijving bij het benaderen van kunstenaars en bemiddelaars is essentieel voor een succesvolle realisatie van nieuwe kunstwerken in de publieke ruimte. Het Platform Kunst in Opdracht kan, door haar neutrale positionering, een fundamentele rol spelen in dit leerproces en de cultuurbeleidsmedewerkers ondersteunen op zowel inhoudelijk en juridisch vlak. Het aanbieden van expertise wordt door het overgrote deel van de onderzochte steden als een nood aangehaald. In de hoedanigheid van een klankbord met een brede visie op het professionele kunstenveld kan het platform hier praktijkversterkend werken. Daarnaast is **kennisdeling** tussen de verschillende steden, gemeenten en stakeholders een belangrijke stap in deze ontwikkeling. De rondetafelgesprekken die georganiseerd werden door het Platform Kunst in Opdracht in september en november 2022, waren momenten die deze uitwisseling mogelijk maakten en zo een interessante opportuniteit vormden om specifieke casussen voor te leggen als een bron voor debat of kritische bevraging.

////////////////////////////////////

Een lokale en/of interstedelijke **adviesraad of werkgroep** die een kwaliteitscontrole uitvoert op nieuwe toevoegingen en ook functioneert als een adviserend overlegorgaan tussen de verschillende stadsdiensten, is een absolute meerwaarde. De groep kan bestaan uit verschillende betrokken stadsdiensten, stakeholders, aangevuld met externe experts en wordt getrokken door de (cultuur)dienst die zich buigt over kunst in de publieke ruimte. Deze raad/groep kan zich ook inzetten voor de ontwikkeling van de visienota en kan adviezen uitschrijven over artistieke en inhoudelijke beslissingen waardoor de trajecten gedragen worden door stakeholders en experts uit verschillende domeinen. Een duurzame **verankering** van dit, of een vergelijkbaar, adviesorgaan zou de kwaliteitscontrole kunnen versterken. Klankbordgroepen en adviesraden zonder een (juridisch) kader worden nog te vaak genegeerd door het politieke beslissingsorgaan. Het is dus belangrijk dat de adviesraad/werkgroep zijn autonome integriteit vergaart door een antwoord af te dwingen van de beleidsmakers of door de verplichting om het advies mee te nemen in de verslagen. Het opleggen van expertise en adviezen inzake hedendaagse kunst binnen het politiek beslissingsproces is hierin een mogelijke denkpiste. De bewustwording over het belang van dit advies voor het bewaken van de kwaliteit van de collectie is een noodzakelijke eerste stap in dit proces.

Een **waarderingsinstrument**, zoals er voorbeelden te vinden zijn op de website van [Faro](#), waaraan zowel de reeds aanwezige collectie alsook nieuwe toevoegingen getoetst worden, kan een handige tool vormen als startpunt voor de omgang met de collectie. Een waarderingsinstrument is een kader van criteria die de artistieke, maatschappelijke, historische en ruimtelijke relevantie van een bestaand kunstwerk kan meten. Dit toetskader kan een belangrijke rol spelen in vraagstukken omtrent herplaatsing, herdenking of desnoods afstoting van kunstwerken uit de collectie. Het verplaatsen en/of verwijderen van kunstwerken is een leerpunt. Een dynamische omgang met de collectie in de publieke ruimte kan de werking en ervaring verbeteren. Zo is er nood aan een beleid over de relatie tussen erfgoed en hedendaagse kunst in de publieke ruimte - zeker wanneer het koloniale en gecontesteerde beelden of herdenkingsmonumenten betreft. Een kunstcollectie in de publieke ruimte is een levende entiteit, een gesprekspartner, en mag niet opgevat worden als een afgesloten en finaal geheel, los van maatschappelijke ontwikkelingen en sociale vraagstukken.

4 DRAAGVLAK EN PUBLIEKSBEEMIDDELING

De gemeenschap is een **sociaal weefsel** dat steeds in verandering is, een capaciteit die haaks staat op de permanente aard van een collectie kunst in de publieke ruimte. Daarom is de missie en visie des te uitdagender om binnen één kunstcollectie en bij nieuwe kunstopdrachten het materiële (artistieke) met het sociale (gemeenschappelijke) aspect te verbinden. Binnen dit hoofdstuk beschrijven we ‘draagvlak’ en ‘diversiteit’ als twee belangrijke noden die binnen het onderzoek werden gedetecteerd.

Er zijn verschillende methodes om een collectie kunst in de publieke ruimte naar een breed publiek te **ontsluiten**. Zo kunnen er informatieve bordjes, qr-codes, gegidste tours, workshops, wandel- en fietstochten georganiseerd worden om de gemeenschap te informeren en zo dichterbij de kunstwerken te brengen. Door de goede en gedreven ontsluiting van kunstwerken worden passanten, burens en stakeholders meer betrokken en aangespoord om mee verantwoordelijkheden te dragen. Door de gemeenschap **pro-actief** deel te maken van de receptie, het onderhoud en de ontsluiting, kan het kunstwerk zich volledig ontplooiën in de realiteit van de publieke ruimte. Het verlenen en distribueren van correcte en inspirerende informatie over het kunstwerk zijn essentiële *tools* om het draagvlak te stimuleren. Tot slot zal het draagvlak om nieuwe kunstwerken in het straatbeeld te introduceren ook verder aangewakkerd worden wanneer de reeds bestaande, volledige collectie op continue basis verzorgd wordt, ongeacht de locatie, schaal en kwaliteit van de kunstwerken.

De cultuurbeleidsmedewerkers merken de nood op voor het genereren van meer draagvlak voor autonome ‘niet-functionele’ hedendaagse kunst in de publieke ruimte, waardoor de medewerkers vaak niet de ruimte en tijd krijgen om verder te denken, bv. aan **participatieve trajecten** en/of **inclusieve selectieprocedures**. Toch merken veel cultuurbeleidsmedewerkers dat tijdelijke en/of participatieve trajecten de lokale gemeenschap kunnen inspireren om ‘bottom-up’ (als vragende partij) nieuwe kunstwerken in de publieke ruimte te initiëren en om deze toevoegingen aan de collectie bij de beleidsmakers af te dwingen door een **positieve publieke opinie** uit te dragen. Hetzelfde proces doet zich voor wanneer de burgers zich als één stem kunnen verenigen om hun misnoegen over de slechte staat van bestaande kunstwerken uit te drukken. Om een maximaal draagvlak te genereren, dienen de beleidsmedewerkers zich goed voor te bereiden alvorens de selectieprocedure van de kunstenaar wordt opgestart. Het is belangrijk dat alle **stakeholders in kaart** gebracht worden om iedereen bij aanvang aan boord te krijgen, maar ook om een **meerstemmig traject** na te streven met de kunstenaar, de gemeenschap, de belanghebbenden en de stadsdiensten. Na deze voorbereidende fase is het fundamenteel om een **open gesprek** op te starten, zodat de gemeenschap mede ambassadeur wordt van het nieuwe kunstwerk. De **mediërende rol** van de, al dan niet externe, bemiddelaar is onontbeerlijk binnen deze dialoog. De situatie wordt veel complexer bij kunstwerken die geactiveerd dienen te worden, aangezien er hier sprake is van een intensief, gedeeld eigenaarschap. Participatieve trajecten brengen uiteraard een extra kostenplaatje met zich mee. Door de continue nood aan deelname van externe partijen, is dit vaak ook een tijdsintensief traject.

De termen ‘gemeenschap’, ‘inclusie’, ‘publieksbemiddeling’ en ‘participatie’ worden vaak verschillend geïnterpreteerd en **in de praktijk** omgezet door de beleidsmedewerkers, -makers en stadsdiensten. Hetzelfde geldt voor de term ‘diversiteit’, die verschillende betekenissen kan oproepen en te pas en te onpas aangehaald wordt als vakje om aan te kruisen. Zo zijn er centrumsteden waarbij op het vlak van diversiteit een onderscheid gemaakt tussen de internationale (gerenommeerde) kunstenaar en de lokale (opkomende) kunstenaar. Er wordt vastgesteld dat de genderbalans en inclusiviteit vaak geen actieve componenten van het beleid vormen. Om de

diversiteit van de collecties te stimuleren, zijn inspirerende voorbeelden noodzakelijk om de vorming van nieuwe richtlijnen en criteria in goede banen te leiden. Het registreren van de diversiteit kan een onderdeel uitmaken van de hierboven besproken retroanalyse van de aanwezige collectie. Duidelijke registraties kunnen een belangrijke basis vormen voor de verdere ontwikkeling van de collectie. Daarnaast kan een **algemene woordenlijst** nuttig zijn om deze complexere, doch heel belangrijke terminologieën verder te duiden. Men is er zich echter van bewust dat een collectie zich kan verhouden tot de **hyperdiverse demografische realiteit** die steeds in verandering is, maar de handvaten om deze ambities te volbrengen ontbreken vaak.

Tot slot is er een hoge nood aan een duidelijk beleid omtrent de omgang met **koloniale beeldhouwwerken** en hoe de hedendaagse toevoegingen aan de collectie kunnen interageren met deze conflicterende monumenten. De beleidsmedewerkers geven de noodzaak aan om een reflectiemoment of masterclass te organiseren waar methodes en praktijkvoorbeelden kunnen gedeeld worden over de manier waarop collecties van hedendaagse kunst in de publieke ruimte kunnen (of niet kunnen) reageren op aanwezige koloniale monumenten, gebouwen, erfgoed, plaatsnamen, enzovoort. Dergelijke leermomenten kunnen georganiseerd worden door het Platform Kunst in Opdracht in samenwerking met experts uit verschillende onderzoeksvelden. In dit verband verwijst het Platform nu al door naar de brochure [‘Omgaan met koloniale verwijzingen in de publieke ruimte’](#), uitgegeven door et Agentschap Integratie en Inburgering.

6 CONCLUSIE

Het onderzoek naar de noden betreffende collectievorming van hedendaagse kunst in de publieke ruimte in de Vlaamse centrumsteden en de daarop aansluitende rondetafelgesprekken maken duidelijk dat er diverse noden zijn om een kwalitatieve collectiewerking en visieontwikkeling mogelijk te maken. De noden met betrekking tot beleid en organisatie, collectievorming en -uitbreiding, draagvlak en publieksbemiddeling alsook behoud en beheer worden in dit concluderende rapport samengevat. Het is duidelijk dat deze noden van uiteenlopende aard zijn en verschillen van stad tot stad. De publieke ruimte en de kunstcollecties binnen deze context zijn steeds in verandering, parallel aan de evoluerende aard van de noden, uitdagingen, vraagstellingen en instrumenten om een visie te ontwikkelen. Dit rapport brengt de noden ruim in kaart en kan als aanleiding dienen voor opvolgend onderzoek.

Naast een analyse van de noden over collectievorming van hedendaagse kunst in de publieke ruimte biedt deze concluderende tekst verschillende **handvaten** aan om steden en gemeenten te inspireren om een collectiewerking voor kunst in de publieke ruimte uit te bouwen. Er worden verschillende handvaten besproken die voor de medewerkers van de steden en gemeenten als mogelijke denkpistes kunnen benut worden. Kennisdeling en bovenlokale samenwerkingen zijn duidelijk essentieel om de nodige expertise verder te blijven delen en verspreiden. Overleg met aansluitende sectoren kan waardevolle informatie opleveren om de collectiewerking in de publieke ruimte verder te ontwikkelen. Door de complexe aard van kunstopdrachten in de publieke ruimte worden samenwerking, dialoog en uitwisseling essentieel geacht voor de verdere uitdieping en verbreding van het onderzoeksgebied. Het Platform Kunst in Opdracht kan hier een ondersteunende en praktijkversterkende rol in opnemen door initiatieven te organiseren die verder ingaan op de focuspunten die in dit rapport worden genoemd.